

Förstudie Munkedals kommun
HEDEKAS
på uppdrag av Statens Konstråd
Catti Brandelius, Stockholm 2025-10-28

Hedekas ligger vackert omringat av djupa dalar, blånande fjäll och mörka grantoppar.

Innehåll:

Introduktion

Reseberättelse

Intervju med Eva Antonsson

Låttext – Jag kommer tillbaks till Hedekas

Fortsättning Reseberättelse

Sammanfattning

Introduktion

Jag och min hund Kokkos reser med tåg och buss, via Herrljunga och Uddevalla. Destination: Hedekas. Jag ska vistas på orten i två veckor, en vecka i taget. Jag ska undersöka platsen med mina konstnärsögon. Vilka bor här? Vad finns det för historia? Vilka teman är intressanta på orten? Vilka fysiska platser skulle vara lämpliga för ett konstverk? Mina betraktelser kommer att bli en förstudie som kan bilda underlag för en kommande konstgestaltning. Munkedals kommun är utvald som en av fyra kommuner i samarbetsprojektet "Konst i hela Sverige". Vad kommer jag att möta på denna ort med 400 invånare? Jag har ingen aning. I min egen konstpraktik leker jag ofta med olika identiteter, jag skapar olika alteregon och med dem som utgångspunkt skapar jag konst som kan ha olika uttryck; performance, video, textilbonader, tecknade serier eller musik. Det här är en ny situation för mig, jag ska göra en förstudie. Då kanske jag ska ha rollen som någon slags journalist. Typ Tintin eftersom jag har en hund med mig. Ja, så får det bli. Det här är min berättelse.

Reseberättel-

Vi har ett viktigt uppdrag. I nuläget finns ingen offentlig konst i Hedekas. Jag hämtas i Munkedal av en röd skåpbil som det står "Loppis-antik-second hand, Hedekas" på. Föraren är Margareta Sundell, som jag ska hyra hus av under min vistelse i Hedekas. Jag och Kokkos hoppar upp i förarsätet bredvid henne. Hennes kläder vittnar om hennes kreativitet. Hon har kläder i blå nyanser med sashikolagningar och matchande virkat hårband. I ett gårdshus driver hon en loppis. Hennes man Göran bakar till bullar till serveringen och spelar piano för besökarna. Margareta är keramiker, gör kollage, tuftar textila bilder, har varit sjuksköterska, jobbat med brukshundar, varit arbetsterapeut och dansar orientalisk dans. Hon har bott på många olika

platser över hela Sverige, men återvände till Hedekas för att ta över sina föräldrars gård som har varit familjens i flera generationer och som kunde införskaffas efter att en av Margaretas släktingar farit till Amerika och tjänat tillräckligt med pengar där för att komma tillbaka och kunna skaffa gården. Margareta kör mig till ett ställe där himlen är stor. Mina grannar är ett gäng kossor och en järnåldersgrav. Inne i huset som jag ska hyra står brandgula ringblommor på bordet och zucchini, äpplen och lök på diskbänken. När jag ska gå ut med hunden på kvällen hör jag skratt och tjut och motorljud, det är två tjejer på en fyrhjuling, dom är 14 år och går på samma konfirmationskurs.

Nästa dag travar jag in till Hedekas. I centrum finns en fyrvägskorsning. En väg går till Ed, en väg går till Munkedal, en väg går till Svarteborg och en väg går till Färgelanda. Om du åker bil igenom Hedekas så får du inte blinka för då missar du orten. Så litet är det. Det säger Lars Svensson som är ordförande i Sörbygdens samhällsförening. Jag känner mig lite dum som inte vet vad en samhällsförening är, men jag får veta att det är engagerade Sörbygdsbor som verkar för att tillvarata bygdens och medlemmarnas gemensamma intressen och vill förbättra de lokala villkoren för bygdens fortbestånd. De driver den viktiga bygdegården och aktiviteter som vinylcafé, Sörbygd dagarna, julmarknad och mycket annat. De vill att folk ska ha det bra och de vill att folk ska bo kvar. I centrum av Hedekas finns "Trogens Place". Det är det pulserande hjärtat av Hedekas. Där finns pizzeria, gatukök, café, kiosk, lunchställe, närbutik och

postutlämning. Det drivs av Charlotte Trogen, som köpte stället direkt efter studenten när hon var 19 år. Nu har hon haft det i 6 år. Där jobbar också Rasmus, fast när han jobbade fick jag inte beställa vin, för han är inte gammal nog att servera det.

I Hedekas finns ett ICA också. Det var landets första "Togo-butik". Du kan handla från klockan fem på morgonen till klockan tio på kvällen, även när affären inte är bemannad. I backen utanför affären möter jag "Gubbdagiset", som de kallar sig, ett gäng gentlemän. De har varit och tränat i ett gym som är för äldreomsorgens personal, men som också är öppet för pensionsföreningen. De ska gå och fika på Trogens Place efter träningen. Jag har en dejt med JanOlof Karlsson som jobbar för Munkedals kommun och Lars Svensson som jobbar för samhällsföreningen, som jag redan nämnt. De berättar om den norska kungen Sverre som

utropades till kung här i Hedekas. Bohuslän var tidigare en del av Norge, först 1658 blev det svenskt.

De berättar om tider under den stora befolkningsökningen sent 1700-tal och 1800-tal, då det fanns 300 torp på fjället.

Jag får höra om Sörbygd dagarna. Detta är ett årligt evenemang som jag under min vistelse upprepade gånger får höra om. Alla föreningar och företag och idrottsföreningar i bygden deltar. Hela bygden går man ur huse. I tid är det förlagt en vecka efter midsommar, håller på en hel vecka och engagerar alla som bor här. Artister som Svenne Rubins, Erik Segerstedt och Magnus Carlsson har spelat under festligheterna. Jag får höra om Ladycruising ett separatistiskt evenemang för bilburna kvinnor. Cruisingen startar på fredagen och samling sker på torget i Hedekas, där det

finns musikunderhållning och serveringstålt. Deltagarna är tidstypiskt klädda i vippiga swingkjolar med färgstarka mönster, prickar, accessoarer som cat-eye-glasögon, allt för att matcha de flashiga kromade amerikanska bilarna. Det är en riktig folkfest. Mer som händer under Sörbygd dagarna är familjedag med hoppborg, countrykväll, och sockenkampen, där tre socknar tampas om "Den gyllene sågen" med olika grenar hämtade från "Bäst i test" och "Mästarnas mästare" Föreningen "Small Lake Cruisers" sköter allt kringarrangemang på Sörbygd dagarna, de sätter upp tält, staket, bokar artister och tar inträde.

Foto: Munkedals kommun

Sen blir jag presenterad för Rolf Berg, som introduceras som en klippa för bygden. Han tar med mig på en promenad runt Hedekas. Han har varit politiker och var med och drev igenom bygget av arenan vid bygdegården, en utomhusscen, som används flitigt, inte minst under Sörbyggsdagarna.

Rolf berättar om den långa kampen för att Kynnefjäll inte skulle bli slutförvaring för kärnavfall. Det finns en lokal aktionsgrupp "Rädda Kynnefjäll". Mellan 1980 och 2000 bevakades Kynnefjäll dygnet runt i en 20 år lång aktion från en liten vaktstuga. Det var världens längsta protestaktion. Protesten var framgångsrik och planer för slutförvar av kärnavfall i Kynnefjäll stoppades.

Han tipsar om två lokala konstnärer Berth

Johansson, mästersmed från Tjörn och Lukas Arons, som arbetar med sten. Han berättar om Rakama, som är ett företag som gör bordsskivor, hyllplan och bänkskivor och är en av de större privata arbetsgivarana i Hedekas.

Han berättar mycket om flottning också. På slutet av 1800-talet och början av 1900-talet avverkades all skog på fjället och fraktades genom flottning ner till industrier i Europa. Flottarleder är en del av Hedekas historia. Timmerflottning var en viktig del av den tidiga industriella utvecklingen i Sverige. Örekilsälven användes för flottning under lång tid.

När vi promenerar i Hedekas ser vi välsköta enplansvillor med varsin robotgräsklippare som håller gräset som en len matta och vackra rabatter. I fjärran syns trätoppar och Kynnefjäll.

I centrum finns Hedekas skola med 95 elever i årskurserna förskoleklass till sjätte klass. Skolan är nyrenoverad. Kommunen satsade 85 milj. Där finns också fritidshemmet Virvelvinden.

Sen blir jag bjuden på lunch hos Göran och Margareta Sundell, de som jag hyr hus av. Jag får köttbullar med hemmaodlad potatis, egen inlagd gurka och egen lingonsylt. Göran Sundell har tidigare varit ordförande i samhällsföreningen. Jag får ta del av en rapport "Socialt entreprenörskap" som han var med om att ta fram. Rapporten bygger på stormöten, intervjuer och uppgifter från Statistiska Centralbyrån. Några axplock av det jag får veta när vi tittar på rapporten är: De absolut främsta orsakerna till att bo i Sörbygden är enligt deltagarna naturen och gemenskapen.

Affären hade lagts ner och startat om, men köptroheten var låg, men efter stormöten och dialoger blev köptroheten bättre vilket var en förutsättning för att affären skulle finnas kvar.

Kommunen hade då dragit in högstadiet, trots stora protester.

Bensinstationen hade lagts ner. Invånarna saknade bank, bankomat och mack.

Ny mack etablerades genom lokala företagens försorg.

Man önskade bättre mobiltäckning, men enligt Göran är den fortfarande dålig. Vi går igenom underlag från Statistiska centralbyrån om hur det är att bo och arbeta i Hedekas. Materialet visade sitt tydliga språk. Folk i glesbygden betalar mer i skatt än folk som bor i större städer och får betydligt sämre samhällsservice.

Rädda Kynnefjäll

Nästa dag tar Rolf Berg och hans partner Gerd med mig upp på Kynnefjäll. Från Kasebo, beläget ca 1,5 mil norr om Hedekas utgår ett antal vandringsleder ut över Kynnefjäll.

Kynnefjäll är en högplatå som breder ut sig i Munkedals, Tanums och Dals Eds kommuner. Spricklandskapet ger upphov till många vattendrag och sjöar. Kynnefjäll är ca 200 m högt.

Jag får prova att gå en bit på en led, jag får fika vid en sjö. I Munkedals kommun finns många spår av historien. Under istiden för 115 000 år sen så pressade kilometertjock is ner marken. För 20 000 år sen började isen smälta och landet höjde sig sakta och landhöjningen pågår än idag. När isen dragit sig tillbaka kom de första människorna till trakten, det var 11 000 år sen. Man har hittat yxor och pilspetsar på stenålderns boplatser. Gerd jobbar med kistor till skolor med undervisningsmaterial från olika tider, järnål-

dern, stenåldern osv, som skolorna kan låna och barnen får känna och se på riktiga artefakter, vilket gör historien mer levande.

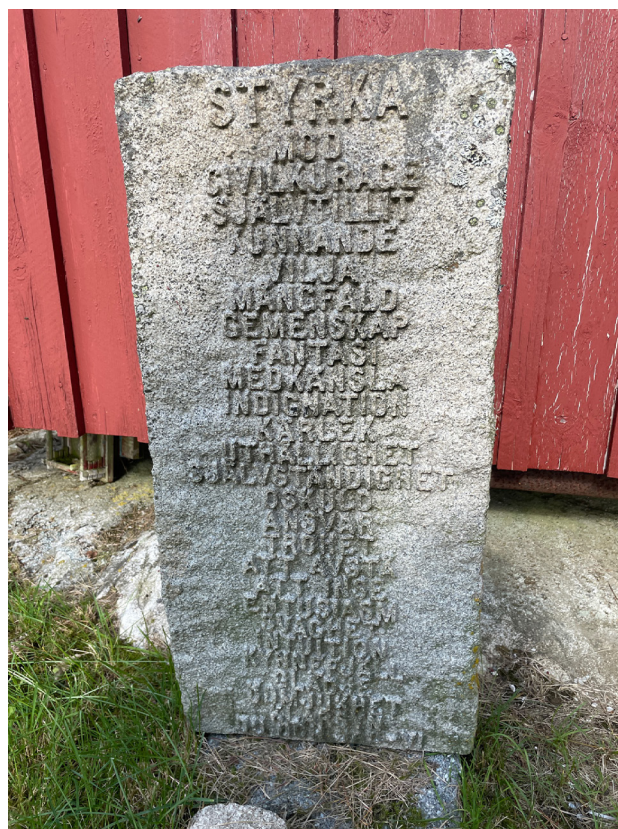
Både Gerd och Rolf var engagerade i kampen för Kynnefjället. Dom kör mig till vaktstugan som var bemannad i 20 år tills politikerna gav sig och deklarerade att Kynnefjället inte skulle användas till kärnavfall.

Utanför stugan finns en vacker sten som Gerlesborgsskolan skänkte till föreningen "Rädda Kynnefjäll". På stenen finns följande ord inhuggna.

"Styrka, mod, civilkurage, självtillit, kunnande, vilja, mångfald, gemenskap, fantasi, medkänsla, indignation, kärlek, uthållighet, självständighet, oskuld, ansvar, trohet, att avstå, att inse, entusiasm, svaghet, intuition, Kynnefjäll, glädje, ödmjukhet, klarsyn du och jag-vi."

Konstnären Ivan Stüffe har huggit stenen. En till likadan, betydligt nyare, finns utanför "Hallen" på Gerlesborgsskolan i Bohuslän.

Vi åker förbi en sekt, Linburörelsen, tidigare "Glädjen och solens samfund". Det är ett jordbrukskollektiv och stuteri och säljer kristaller. Linburörelsen har av avhoppare anklagats för att vara en sekt som orsakar psykisk ohälsa genom att få medlemmarna att säga upp kontakten med släkt och vänner och tvingar folk att arbeta mycket och äta och sova för lite. Vi åker förbi ett ställe där filmen "Utvandrarna" är inspelad, som skildrar det nya landet där de slår sig ned. Det ser precis ut som i boken med Chisago lake.

Jag äter middag på Trogens Place med näringslivsutvecklare på Munkedals kommun Ulrika Larsson. Hon berättar om sitt arbete med att stötta företag i regionen.

Hon brukar vara tomtemor med en kollega som är tomtefar och de besöker ett antal handlare i juletid och kunderna får lämna önskelistor, på så sätt uppstår samtal med barn och vuxna i trakten och de får veta vad invånarna önskar sig, det kan vara baklastare och andra maskiner. Det är dock hemligt att det är de som är bakom maskerna, så berätta ej för någon.

Efter ett tag parkerar en bil som är epatraktor, a-traktor på asfaltsplanen och drar på den högsta epadunk jag någonsin hört, det går inte så bra att prata och jag fattar inte hur föraren själv kan stå ut. Norsk epadunk är den mest populära här trots att epa-traktorer inte är tillåtna i Norge.

På kvällskvisten, när jag är i mitt hus, rullar en bil in på min gårdsplan och ut kliver Rolf och Gerd som kommer för att lämna en skrift "Byggnadskultur i Sörbygden" som är en dokumentation av olika byggnader från olika tidsepoker och olika byggtraditioner. Det ser jag som ett bevis på det stora intresset för historia i bygden, det finns ett stort intresse av forna tider, såväl som nutid och framtid. Allting hänger ihop. Jag visar romanen "Vakten på Kynnefjäll" som jag just köpt på på Trogens Place. Rolf säger, "Om du vill veta mer om kampen för Kynnefjäll ska du prata med Eva Antonsson som var aktiv i den kampen." Jag får hennes telefonnummer.

Nästa dag ringer jag Eva Antonsson och blir omedelbart bjuden hem till henne, så en halvtimme senare sitter jag i hennes kök och äter hennes nybakta kanelnurror.

Hon var med och vaktade fjället från att hon var 30 år till hon var 50 år.

Fakta: Kynnefjäll är en ungefär 2 mil lång, och en mil bred högplatå i Norra Bohuslän. Fjället är ca 210 m högt med unik flora och fauna. Här finns dvärgbjörk, norrlandslav och lämmelmossa, som annars trivs bättre längre norrut i landet.

Bakgrund: Sommaren 1978 hade PRAV (Programrådet för radioaktivt avfall) valt Kynnefjäll som en eventuell plats för slutförvar av utbränt kärnavfall. Det var passande pga närheten till en isfri hamn och det långa avståndet från Stockholm. Det var en av ett tiotal möjliga platser för slutförvaring av kärnavfall. Man ville detaljundersöka bergsområdena och det skulle fortgå under hela 80-talet. Omkring år 2000 skulle beslut fattas om vilket område som valts. Därefter skulle anläggningsarbete ta vid, det skulle sprängas tunnlar och hålrum på 500 meters djup, forslas bort bergsmaterial och byggas inkapslingsstation. Omkring år 2060 skulle slutförvaret förseglas och överges. SGU (Sveriges geologiska undersökning) tänkte börja provborra på Kynnefjäll i mars 1980. Kommunfullmäktige i Tanums kommun hade röstat nej till slutförvaring. Fem stycken borrhål, ner till 750 meters djup planerades. Ett och ett halvt år från att ryktet började surra om provborring så började de mäta ut och flygfotografera området. Eva Antonsson är uppvuxen i trakterna, hon berättar, "Jag hörde det för första gången hemma på radion, under senhösten 1978, att Kynnefjäll var tänkt som förvaringsplats för atomavfall."

Eva Antonsson och katten Jansen

"Vi bara satt där" – Intervju med Eva Antonsson om kampen för Kynnefjäll
Intervju av Catti Brandelius (intervjun är transkriberad och sammanfattad med hjälp av ai-verktyg)

När planerna på att borra efter plats för slutförvaring av kärnavfall på Kynnefjäll blev kända våren 1980, väcktes en stark oro bland invånarna i trakten.

Det som började som ett informationsmöte i bygdegården växte snabbt till en folkrörelse – där bybor, bönder, pensionärer och barnfamiljer bestämde sig för att försvara sin hembygd.

En av dem var Eva Antonsson, som här berättar om hur motståndet växte fram, och hur ett stillsamt men orubbligt vak på fjället kom att bli symbolen för hela kampen.

Cat-

Berätta hur det började.

Eva:

Vi hade haft ett stort möte i bygdegården här i Hedekas, lördagen den 19 april. Det kom jättemycket folk – det fanns lite olika viljor, förstås. En del tyckte att vi borde vänta, vårbruket kommer först och vi borde skriva till regeringen och riksdagen först. Men vi såg att det brann i knutarna, de var redan på väg för att börja borra.

Jag tror det var vi kvinnor som till slut tände gnistan mest. När vi gick ut från mötet hade vi bestämt oss – vi skulle sätta oss på fjället.

Catti:

Var det mest aktivister som deltog?

Eva:

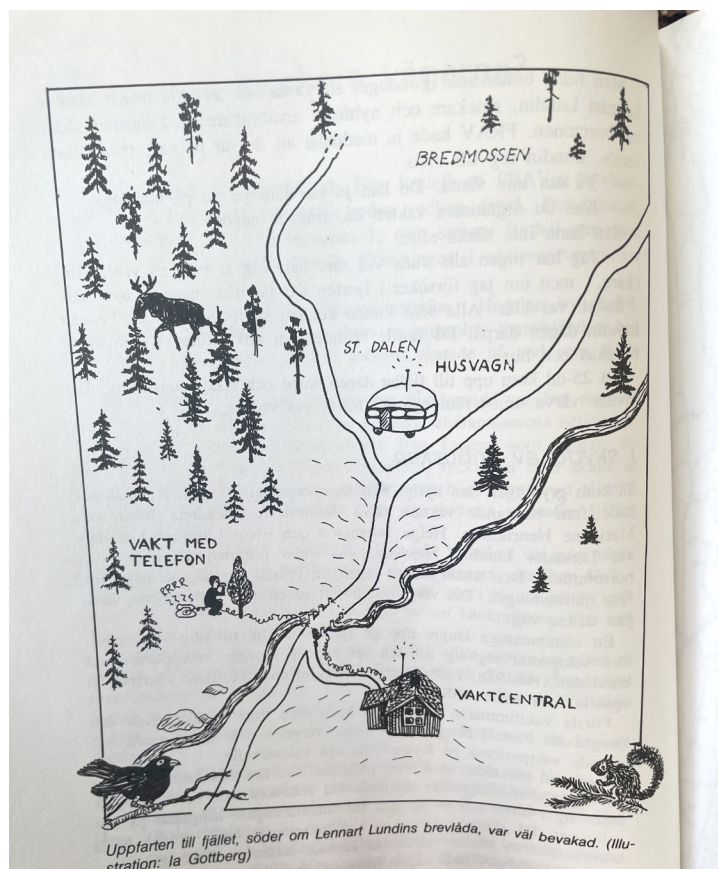
Nej, inte alls. Myndigheterna, alltså SKB – Svensk Kärnbränslehantering trodde att motståndet här på Kynnefjäll bara bestod av

Eva Antonsson, Hedekas, satte PRAV-chefen Sven Romanus på plats utanför Lundens vaktstuga december 1980.

— Jag är sän, så jag blossar direkt, förklarar Eva Antonsson, en av de självsvåldiga Hedekasborna, de som sedan urminnes tider fått klara sig själva. (Foto: Rune Lanestrand)

Bilder från boken "Kynet som försätter berg" av Jan-Åke Noresson

Uppfarten till fjället, söder om Lennart Lundins brevlåda, var väi bevakad. (Illustration: Ja Gottberg)

en handfull yrkesdemonstranter. Men när de kom dit såg de ju att det var traktens folk – gamla, unga, alla möjliga. Det var inga aktivister, bara människor härifrån, men det trodde SKB länge.

På söndagen efter mötet åkte vi upp på fjället för att titta. Det var i tjällossningstider, vägarna var leriga och ofarbara. Om man körde från Hedekas upp mot fjället och vidare till Bullarsjön kom man in i Tanums kommun.

Vi insåg att om de kom med lastbil och borrhustrustning, så skulle de nog ta vägen mot Dingle, för den var starkare byggd. Så vi bestämde oss för att börja vakta tidigt på måndagen, klockan sex på morgonen.

Catti:

Det är en bra att åka från Hedekas till fjället.

Eva:

Ja, det var det. Och det blev vår första lektion. Vi fick lära oss använda walkie-talkies, för vi behövde kunna meddela varandra. Det var lite spännande. Jag minns hur det lät på morgonen – ett öronbedövande orrspel, det bara sjöd i luften, det var frost i gräset och en helt klar himmel. Det var så vackert.

Catti:

Satt ni där i bilar?

Eva:

Nej, vi hade fått låna husvagnar från både det ena och det andra hållet – alla hjälptes åt. Det var en fantastisk känsla att se hur hela bygden ställde upp. Det gick veckor, det gick månader, man kände sig så stark. Vi gjorde något gemensamt, vi drog åt samma håll. Sen ville representanter för SKB träffa oss. De föreslog att vi skulle mötas i någon av kommunhuvudorterna – Munkedal, Tanum eller Dals-Ed.

Men vi sa: "Nej, vill ni prata med oss får ni komma till fjället." Och det fick de göra. Jag tror det var först då de förstod vad det egentligen handlade om. De hade trott att vi var yrkesdemonstranter, men det räckte ju med att vi öppnade munnen, så förstod de det här är traktens folk. Då insåg de nog att strategin fick bli att försöka vänta ut oss.

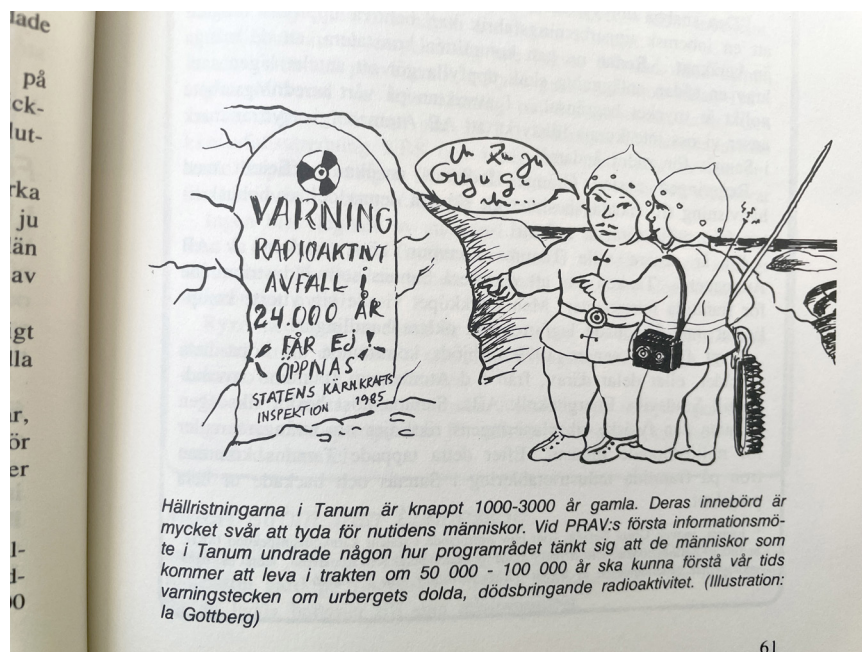

Bild från boken "Kynnet som försätter berg" av Jan-Åke Noresson

Men de visste inte att de hade med envisa bohuslänningar att göra.

Catti:

När kom de där lastbilarna med borrarna då?

Eva:

Vi hade bara hunnit börja vakta, men redan då hade vi gjort en larmlista. Om något hände så ringde vi runt – det fanns ju inga mobiler på den tiden, men vi hade kommunikationsradio och några walkie-talkies.

En dag var det en av männen som brukade hjälpa oss som såg en tung lastbil – det stod TGB på den, för "tung geologisk borrning". Han vände direkt och började larma, och snart gick djungeltelefonen i hela bygden. Det dröjde inte länge förrän fjället var fullt av folk och bilar.

När borrfirmans personal kom fick de nästan inte fram sina fordon. Vi fick inte stoppa dem, men de hade svårt att ta sig förbi, det var så mycket människor. Några av oss följde efter lastbilen när den väl kom upp. De sprang in mot en av borrplatserna – nummer fyra – och vi följde efter.

För att vi skulle hitta vägen kastade de toalettpapper som markeringar mellan träden. När vi kom fram hade de redan hunnit spärra av området med orangea vimplar och satt upp skyltar där det stod "obehöriga äger ej tillträde". Vi satte oss runt dem och vägrade flytta på oss. Helikopterfirman som skulle hjälpa till med borrningen fick höra att fjället var fullt av människor. De valde att inte lyfta – det var helt enkelt för farligt.

Borrutrustningen blev stående nere vid Bullarsjön. Vi fick turas om att vakta den också, för om något hade hänt med den hade vi fått skulden. Den stod där i en månad innan de till slut gav upp och drog sig tillbaka.

Vi vaktade på flera platser – fem borrplatser och två vägkorsningar. Det gick åt mycket folk, men hela bygden hjälptes åt.

Catti:

Hur länge höll ni på att vakta där uppe?

Eva:

Vi höll på i flera veckor. Folk turades om, vi gjorde listor, vi lagade mat och bytte av varandra. Många hade med sig barnen, någon kom efter jobbet, någon annan sov över i husvagnen. Det blev som en liten by där uppe på fjället.

Vi hade till och med byggt upp ett sorts kök, en samlingsplats. Det var kallt på nätterna men stämningen var varm. Det var gemenskap, skratt och allvar på samma gång.

Catti:

Hur var kontakten med polisen?

Eva:

Ja, de kom ju efter ett tag. De var egentligen rätt schyssta. De visste ju att vi inte var där för att bråka. Vi satt där lugnt, vi sjöng ibland. De hade nog fått order att hålla koll, men jag tror de förstod oss. Några kom till och med fram och pratade, frågade varför vi gjorde det här. De märkte att det inte handlade om extremism, utan om människor som ville skydda sin

Bergknallarna vid borrhplatsen närmast Äntervattnet var belamrade av motståndare, när Nils Rydell kom för att försvara provborringen. Rydell förklarade att han inte var rädd för att gräva ner avfallet i sin egen trädgård.
— Det vill vett till att vara rädd, svarade Johannes Engdahl från sin bergknalle. (Foto: Rune Lanestränd)

Bild från boken "Kynnet som försätter berg" av Jan-Åke Noresson

hembygd.

Catti:

Det måste ha varit starkt, ändå?

Eva:

Ja. Det var väldigt starkt. Jag minns särskilt en gång när de pratade om att kanske bära bort oss om vi inte flyttade oss.

Då var det en av poliserna som sa: "Hur ska det se ut om jag måste bära bort min egen farmor."

Och då blev det alldeles tyst. Det var ett sådant där ögonblick då alla förstod att det här inte gick att vinna med makt. Det handlade om något mycket djupare – om rätten att få bestämma över sin plats, sitt fjäll, sitt hem.

Catti:

Vad tänker du idag, när du ser tillbaka?

Eva:

Att det var något av det mest meningsfulla jag har gjort. Vi visste inte om vi skulle lyckas, men vi gjorde det ändå. Vi visade att människor kan stå emot när något känns fel. Och vi gjorde det utan våld, utan skrik. Vi bara satt där.

Och fjället står kvar orört. Det känns fortfarande som en seger – inte bara för oss som var där, utan för hela bygden.

Ibland tänker jag att det är så här förändring ser ut. Den börjar i det lilla, hos vanliga människor som säger: "Nu räcker det."

Catti:

Det låter som en otroligt stark erfarenhet.

Eva:

Ja, det var det. Vi blev som en familj allihop. När jag åker förbi fjället idag tänker jag på nätterna där uppe, orrspelet på morgonen, elden som aldrig fick slockna, och värmen från alla som kom med mat, kaffe och mod.

Det var något vi gjorde tillsammans, och det kommer jag aldrig att glömma.

Efterord

Kampen om Kynnefjäll kom att bli en symbol för det lokala motståndet mot kärnavfallsförvaring i Sverige.

Under månaderna av vak och protest skapades en stark känsla av samhörighet som fortfarande lever kvar bland de som deltog.

Eva Antonssons berättelse påminner oss om kraften i civilt mod, om stillsam styrka – och om hur mycket som kan förändras när människor vägrar ge upp.

Irma Magnusson (t v) och Helga Johansson (t h) med vaktstugans fönster vidöppet mot systrar och bröder i Kynnefjällsmarschen, som just drar förbi runt knuten. Kynnefjällsaktionen flyttade världen in i vardagsrummet för många kvinnor i norra Bohuslän. Helga Johansson är en av många, som genom Rädda Kynnefjäll funnit en ny, vidsträckt gemenskap utanför hemmet och arbetet på gården. Själv har hon tillfört atomkraftmotståndet "miljökamp på husmorsmanér". (Foto: Christina Karlsson)

Bild från boken "Kynnet som försätter berg" av Jan-Åke Noresson

På tur med kultur och fritidsutvecklare JanOlof Karlsson. En historisk återblick
JanOlof jobbar på Munkedals kommun och är spindeln i nätet i det här projektet. Han är uppväxt i trakten, men utbildad på annat håll till fritidsledare och återvände när en tjänst blev ledig på kommunen. Han har drivit många kulturprojekt i hamn och är också mycket kunnig i traktens historia. Nästa dag ska han på konferens i en annan stad för att lära sig om markscanning, hur man kan skanna mark efter historiska fynd. Här i trakten har många historiska händelser ägt rum, till exempel blev Sverre Sigurdsson vald till kung av Norge år 1177 med hjälp av "birkebeinarna", vilda personer som fick sitt namn pga att de hade björknäver runt benen. Han hämtar mig i Hedekas centrum och tar mig med på en sightseeing-tur. Först åker vi till Mardin kolgrill i Munkedal och äter goda lammspett.

Två dagars resande tar ut sin rätt för hunden Kokkos och hon kräks på golvet. Vi besöker Stenehed, en gravsättning från järnåldern. Enligt legenden ska kung Rane och drottning Huds brudfölje vara begravda här. Nio mystiska bautastenar resta på rad. De kan ha fungerat som en solkalender kring år 400-600 år e Kr. Stackars bonden som råkade backa in i en av dom när han skulle klippa gräset.

JanOlof visar flera gestaltningar av konstnären Lukas Arons. Till exempel Thomas Thorildsplatsen. Bohuslänningar är envisa, arbetsamma och fruktar inte övermakten. Sådan var också Thomas Thorild (1759-1808). Författare, poet, filosof, som menade att man inte behöver lyda andra bara för att de har en högre position i samhället. Människan ska ha frihet att själv forma sitt liv och öde. Konstnären Lukas Arons

har skapat en gestaltning med stenbänkar, stensöcker och ett träd i mitten, som en inbjudan till samtal, diskussion och kunskap. En solig dag kan man sitta med ett barn och äta en glass och prata om livet. Sen får jag också träffa honom i hans ateljé. Vi besöker StoneZone. Bohuslän är ett granitbälte. StoneZone är en mötesplats för skulptörer från hela världen. Här arbetar Lukas Arons, skulptör. Han driver också norra Europas mest välsorterade handel, för verktyg, för att skulptera i sten med.

Rundvandring i fotspåren av Trivselvandringen – barns ögon på våra miljöer – rapport "Våra rum."

Elena Jarl från Statens Konstråd kommer till Hedekas. Hon blir hänförd av platsens skönhet precis som jag. Tillsammans med Elin Tibell från Munkedals kommun och fritidsledare Jimmy Corneliusson besöker vi de platser i Hedekas som "Trivselvandringen" pekat ut som potentiella förbättringsytor i Hedekas. Vi går förbi "Trekanten", en outnyttjad gräsyta bland bebyggelse, där barnen önskar lekplats och skatepark, "Den nedlagda förskolan" där barnen önskat sig fritidsgård med ungdomscafé, "Lekparken" som har oerhört fin utsikt, där önskar sig barnen lekgrejer för äldre barn, vi går vidare till "Bygdegården" där vill barnen ha utegym och crossbana, "Platsen mellan biblioteket och ICA", där behövs bänkar och rabatter och tydligare parkeringsplatser, "Grusplanen", som används som parkering för skolpersonal, där har barnen blivit lovade en busshållplats för skolskjutsen, som ännu inte infriats, det finns tankar om att busshållplatsen skulle kunna vara på baksidan av skolan, men det beror på om markägare vill gå med på det, "Torget mellan Trogens place och kyrkans församlingshem", som är en plats där många träffas och hänger, men där det inte finns några bänkar eller utmärkta parkeringsplatser. Barnen vill att platsen ska fräschas upp. Fritidsledare Jimmy berättar att det finns ett starkt motorintresse bland ungdomar i bygden och de är verkligen i behov av en mötesplats. Det har kanske inte med konstprojektet att göra, men detta behov

var något som jag upprepade gånger fick höra. Fritidsledare Jimmy berättade också att kunskap om bilar och motorer och att lära sig mer om det har fått många unga att få bättre självkänsla, bryta isolering och få nya vänner.

Besöket på Hedekas skola tillsammans med Elena Jarl. (resulterade i sångtext)

Elen Jarl och jag besöker en fyrfemman med 20 barn och läraren Jessika Brorsson. Jag berättar om min konstpraktik och visar en film om en odlare och en mördarsnigel. Jag framför min låt "Forskningsrapporterna" och barnen sjunger med i refrängen. Elena visar exempel på offentliga gestaltningar som skapats i Statens Konstråds regi, tex Ulrika Sparres lysande sten "Jag väntar under stjärnorna" och Valeria Monti Colques performanceverk. Barnen kom med intressanta synpunkter, tex att det synd om personer som är färgblinda när de ska uppleva Valerias konstverk eftersom de har så mycket färg.

Barnen berättade för oss om sina drömmar om framtiden och vad de tycker om att göra på fritiden. Drömmarna handlade om att bli fotbollsproffs eller veterinär eller lastbilschaufför. Fritidsaktiviteterna handlade om fiske, dans, åka cross och mycket mer. Våra samtal med barnen inspirerar mig till att skriva en låttext "Jag kommer tillbaka till Hedekas". En ljudfil där sången är insjungen finns också med som en bilaga till förstudien.

Jag kommer tillbaka till Hedekas

Vidderna och höjderna och hällar i etage
Bönderna och åkrarna och vita ensilage Hästarna
som springer i en flock så fort dom kan Jag kan
köra alla vägar tills jag kommer fram

Lastbilen är lång och tung och tar mig dit jag vill
Jag kan laga alla slags motorer som finns till
Bortom bergen finns en längtan och den är blå
Om jag lyssnar säger vinden vartåt jag ska gå

Jag ska bli veterinär, när jag blir stor som person
Jag ska bli regissör när jag blir stor som person
Och när jag ska skaffa barn kommer jag tillbaka
Till Hedekas

Lavarna och mossarna och björkarna och bär
Fällda träd bevisar att en bäver lever här Ing-
en äger fjället, fjället äger alltihop Änderna
och sparvarna och fjällripornas rop

Stenehedar, gamla stenar, resta på ett fält
Forna tider, nya tider, allt är parallellt Sverre
sverre Sigurdsson valdes att bli kung Undrar
om det var hans tanke, när han var ung

Jag ska bli fotbollsproffs, när jag blir stor som person
Jag ska bli arkitekt, när jag blir stor som person Och
när jag ska skaffa barn reser jag hem till Kynnefjäll

Bland rävarna och älgarna på fjället ska jag vandra
Bland tallarna och björkarna, där har vi varandra

Jag ska bli hemmansägare med kossor och tupp Jag
ska bli fritidsledare när jag växer upp Och när jag ska skaffa
barn kommer jag tillbaka till Hedekas

Sammanfattning

Jag blev väldigt väl emottagen av alla ordsbor som gjorde sitt bästa för att jag skulle få grepp om orten. Min förstudie fokuserar mycket på de möten jag har varit med om. Det är ju de människorna som konsten är till för.

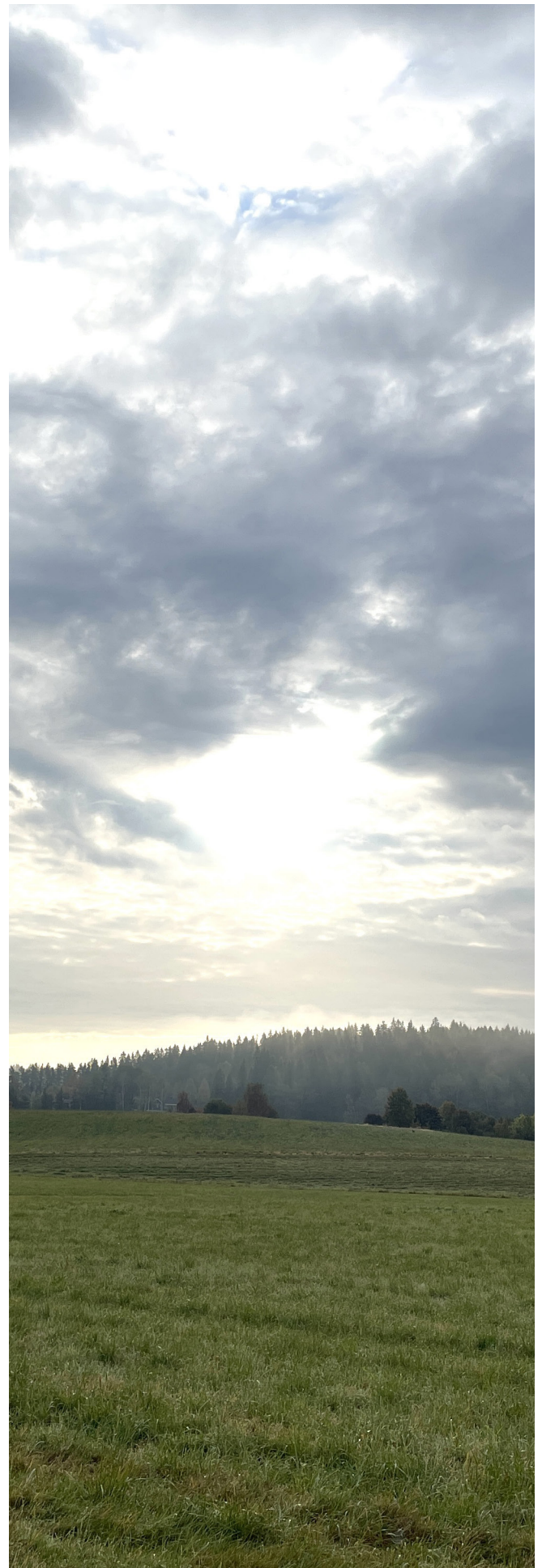
Här försöker jag skissa fram några teman och platser jag uppfattade i Hedekas som kan vara aktuella att tänka på inför en konstnärlig gestaltning.

Det starka engagemanget. Det finns ett starkt engagemang för bygden. Det finns vilja att dra sitt strå till stacken och det finns uppfinningsrikedom.

I mina ögon manifesteras detta engagemang när bygden gick man ur huse för att rädda Kynnefjäll från att bli en förvaringsplats för kärnavfall. Det svetsade samman människor och gav en stolthet i att göra något tillsammans.

Det finns en poäng att en framtida konstnärlig gestaltning skulle ta upp det temat, för när jag frågade om den yngre generationen var medvetna om aktionen "Rädda Kynnefjäll", så fick jag ett nekande svar. Det ser jag som en viktig sak att berätta om för barn och unga för att de ska känna stolthet för sin bygd.

Engagemanget manifesteras också varje år med Sörbygd dagarna, en kraftsamling när alla kommer ihop och gör något tillsammans. Programmet på Sörbygd dagarna ser också till att det finns något för alla, ung som gammal och med skilda intressen.

Platser.

När vi var runt och gick i fotspåren av "Trivselvandringen" så såg vi flera platser där det skulle vara fint med konstnärliga gestaltningar, tex skulle det vara fint vid utomhusscenen vid bygdegården. Det är en plats som används mycket under Sörbyggsdagarna och som kanske skulle vara lämpligt som mötespunkt för en yngre generation.

Men i mitt tycke är den mest klockrena platsen för en konstnärlig gestaltning korsningen mitt i Hedekas. Där finns en grusplan som används som parkering, men som också går att utvidga om man använder lite av angränsande gräsmatta. På så sätt kommer bilarna fortfarande att få plats. Platsen är fin på många olika sätt. Den ligger högt. Den har en vacker fond med bergen och skogen i fjärran. Den ligger mitt i Hedekas och endast en stenkast från skolan och har därmed närheten till de unga. Biblioteket och äldreboende finns också i direkt anslutning. Därmed rör sig flera generationer just här. På det stället skulle inte aktiviteter under Sörbyggsdagarna störas. Alla som kommer till Hedekas eller kör förbi kommer att se det.

Det finns inga äldre kulturhistoriska byggnader i Hedekas, därför vore det fint om den konstnärliga gestaltningen kunde vara solid och beständig. Varför inte använda sig av det som finns på platsen, jag menar materialmässigt, sten, vi befinner oss i granitbältet, varför inte samarbeta med Stonezone i genklang med stenen på Kynnefjäll med den vackra texten som så vackert och träffsäkert ramar in engagemanget?

”Styrka, mod, civilkurage, självtillit, kunnande, vilja, mångfald, gemenskap, fantasi, medkänsla, indignation, kärlek, uthållighet, självständighet, oskuld, ansvar, trohet, att avstå, att inse, entusiasm, svaghet, intuition, Kynnefjäll, glädje, ödmjukhet, klarsyn du och jag-vi.”

Jag tänker också att det skulle vara fint med en performativ del i den konstnärliga gestaltningen, som kunde vara återkommande, tex någon slags ceremoni, kanske i samarbete med föreningen ”Rädda Kynnefjäll” eller Sörbygdsgdagarna, som högtidighåller och påminner om det starka engagemanget i bygden.

Övrig platsanalys

Det behövs fler sittplatser på offentliga platser, både på torget och på platsen utanför biblioteket, vid affären, kanske i anslutning till planteringar. En annan sak som återkommit är att flera önskar sig ett utegym, ett anledning att släppa skärmen och träna tillsammans.

Källor

Historien om Munkedal, 2023, Bohusläns museum, Munkedals kom-

Kynnet som försätter berg av Jan-Åke Noresson

Bohusläns historia, Från 1658 till nutid av Tomas Andersson

Socialt Entreprenörskap, Förstudie i Sörbygdens Samhällsförening